

než nunciové. Platby se však často opoždovaly, a papežští diplomaté proto museli vynaložit značné sumy ze svého a teprve po skončení mise je zpětně vymáhat.

Poslední kapitola mapuje roli legátů a nunciů v papežské diplomacii ve vztahu k zemím střední Evropy. Celkově jich v letech 1447–1525 bylo vypraveno 47 (viz Tabulka 2, s. 206–208). Jak Kalous ukazuje, většina misí měla za cíl zorganizovat křížovou výpravu – buď proti husitům a následně „kacířskému“ králi Jiřímu z Poděbrad, nebo proti postupujícím Turkům (autor přitom zdůrazňuje význam Uher v protiturecké politice). Nutno ovšem dodat, že aktivity papežských diplomatů v tomto směru se opakovaně setkávaly s neúspěchem. Legáti a nunciové zároveň přicházeli jako *angeli pacis* s cílem usmířit válčící křesťanské vládcy, což byl opět nezbytný předpoklad pro organizaci kruciáty. V neposlední řadě zasahovali papežští reprezentanti do církevních záležitostí v regionu, kam patřila například neúspěšná jednání o unii s českými utrakvisty. Vysílání na daleké mise za Alpy bylo úzce provázáno také s kuriální politikou v Římě: jak autor upozorňuje, „legace mohla fungovat jako odměna, ale také jako záminka pro to, vyslat kohokoli z centra politického dění a zbavit jej jakékoli politické moci u kurie“ (s. 202). Řada legátů a nunciů se poměrně dobře sžila s cizím prostředím a někteří z nich zde dokonce získali biskupství.

Kniha je zpracována s pozoruhodnou akribií a pro bádání o papežské diplomacii představuje značný přínos. Jak naznačuje sám autor, jeho výzkum pochopitelně nemohl zcela vyčerpat veškeré související otázky a témata; více prostoru mohlo být věnováno například každodennosti diplomatické praxe, tj. komunikaci a interakci legátů s jejich hostiteli, případně dalšími vyslanci na cizím dvoře (dochované depeše by tyto a další aspekty zřejmě umožňovaly sledovat). Kalous avizuje také připravovanou edici pramenů k misi nuncia Angela Pecchinolihho do Uher v letech 1488–1490, která jistě přinese další nové impulzy. Závěrem nezbyvá než zopakovat, že kniha Antonína Kalouse je založena na úctyhodné znalosti pramenů a literatury, poskytuje fundovaný vhled do fungování papežských legací v době renesance, a lze proto velmi uvítat její vydání v anglickém jazyce. Zaměření na střední Evropu pro zahraniční badatele jistě nebude „hendikepem“ publikace, nýbrž jejím přínosem.

ONDŘEJ SCHMIDT

Pavla ZELENKOVÁ, *Premonstrátský klášter a kostel sv. Jiljí v Milevsku*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2018 (= Opera Facultatis theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis. Historia et historia artium XXIX)

300 s., ISBN 978-80-7422-583-3

Autorka publikace mi byla představena při náhodném setkání v milevské bazilice Jiřím Kuthanem s tím, že se chce podílet na zpracování areálu zdejšího premonstrátského kláštera. Slovo dalo slovo a dohoda zněla, že zhodnotí část dosud nezpracovaných architektonických článků. Uběhlo několik let a ozval se telefon, kde mi autorka sdělila, že mi profesor Kuthan nařizuje, abych jí předal výsledek svého výzkumu. Tím spolupráce skončila dříve, než začala. Uplynulo několik dalších let a milevský klášter se dočkal své první monografie.

Záchranné archeologické výzkumy a stavebněhistorické průzkumy probíhají v milevské kanonii systematicky již více než třicet let. Po tuto dobu jsou detailně sledovány všechny zásahy do terénu i do staveb v rámci rekonstrukce areálu a z výsledků jednotlivých záchranných akcí se postupně skládá naše představa o dějinném objektu. Je to běh na dlouhou trať a vyžaduje úzkou spolupráci specialistů nejrůznějších oborů. Pokud dodržíme literu památkového zákona, nemůžeme zkoumat všechny situace, které bychom zkoumat chtěli, ale pouze ty, jež jsou zasaheny v rámci stavební činnosti. Jak roste mimořádné poznání areálu, mění se záchranný výzkum – postupně se stává výzkumem základním v širších souvislostech. Máme-li být seriózní, publikace výsledků vyžaduje určitý časový odstup, až další akcí se potvrzují poznatky získané dříve.

Základní nedostatek předložené publikace spočívá ve skutečnosti, že se autorka nikdy nepodílela na náročných výzkumných úkolech, ovšem je první v pořadí, co se týká publikace dosavadních výsledků bádání. Tyto poznatky bez jakýchkoli skrupulí opisuje z výročních zpráv uložených u majitele objektu (včetně těch nepublikovaných), v mém případě dokonce přes zákaz informovat o části archeologických nálezů. Výsledky intenzivní práce týmu badatelů za

řadu let předkládá Pavla Zelenková dříve, než byly v plném rozsahu představeny autory výzkumů. Zde by měli zbystřit pozornost ti, kteří provádějí archeologické a stavebněhistorické průzkumy a ukládají závěrečné zprávy o nich u investorů nebo v archívech vědeckých institucí.

Zmíněný fakt je důležitý také z hlediska současné diskuse o financování vědy. Všichni víme, jak velký problém je získat finanční prostředky na publikování výsledků základního výzkumu. Za několik desetiletí bylo vynaloženo množství finančních prostředků na práci badatelů, která je vydáním této publikace zčásti devalvována. Porušení autorských práv můžeme sledovat také v oblasti dokumentační. V publikaci je kromě čtyř méně zdařilých kreseb autorky (architektonické detaily) použito 25 kreslených obrázků od dalších odborníků (půdorysy a plány). Pouze u tří z nich je uvedeno, od koho či odkud byla kresba převzata.

Nyní přejdeme k faktografické stránce publikace. Kniha je řazena do dvou oddílů. První se týká stavebního vývoje jednotlivých částí areálu, druhá dokumentace stavebních článků. Už sám název je zavádějící, protože život v milevské premonstrátské kanonii probíhal nejen ve středověku, ale byly zde postaveny i nikoli bezvýznamné stavby renesanční a barokní. Jich si autorka všimá minimálně a pouze tehdy, jde-li o přestavbu objektů středověkého původu. Stejně tak bude odborník postrádat výklad dějin kláštera v mladších obdobích.

Předkládané závěry první části jsou výsledkem práce Jiřího Kuthana, Jana Muka, Jana Sommera, Pavla Vlčka s Pavlem Zahradníkem a dalších, ne vždy se však setkáme s odpovídající citací. Tyto výsledky významnou měrou doplňují archeologické výzkumy. Nebudu hodnotit nepochybný přínos kolektivní diskuse s většinou zmíněných autorů a s tím také poznatku, jež přináší archeologie. Omezím se pouze na konstatování několika nejzávažnějších chyb a nedostatků, kterých se autorka při opisování výsledků práce odborníků dopustila. Další, drobné chyby budou opraveny při seriózní publikaci stavebních a nálezo- vých situací.

Hned první kapitola knihy – „Nejstarší osídlení v areálu kláštera, svědectví archeologie“ – je publikována přes zákaz autora archeologického výzkumu. Kniha dále obsahuje množství balastních informací, jejichž účelem není přinést nové informace, ale přesvědčit o erudici autorky. V publikaci je citováno množství literatury, ale P. Zelenková se svými výklady usvědčuje z toho, že ji nestudovala. Jeden příklad za všechny: pokud by si autorka přečetla článek Jana Adámka

a Jiřího Fröhliche o náhrobku opata Františka Podnavce, stěží by nazvala jednu z podkapitol své knihy „Mistři Staněk a Jan a opat František z Vepic“, tedy jménem opata, který nikdy neexistoval.

Řada zkeslení se týká výkladu o kostele sv. Jiljí. Jestliže autor prvních zdejších výkopů Jiří Frey popisuje roku 1978 objevené zdivo původního románského závěru jako „pravouhlou apsidu“, není patrně něco v pořádku. I jeho další výkopy v presbyteriu po dokončení výzkumu Antonína Hejny, jenž objevil druhý závěr („velkou apsidu“), bylo nutné revidovat. Problém spočívá v přebírání informací dalšími autory, a tedy v kupení dalších hypotéz z chybných základů. Podstatné je, že revizní záchranný výzkum v presbytáři kostela sv. Jiljí odhalil nepravidelný základ (spíše polygonálního) druhého, avšak raně gotického závěru.

Kolem původního románského kvadratického závěru kostela sv. Jiljí se intenzivně pohrbívalo. Druhý, nepravidelný závěr narušoval starší kostrové hroby, musíme tedy předpokládat určitý časový odstup od stavby nejstaršího kostela. Z kostrového hrobu, na kterém byla uložena zeď mladšího závěru (10 cm pod základem spárou), bylo získáno radiokarbonové datum 1220–1299 s přesností 95 % v daném intervalu. Je-li druhý závěr kostela sv. Jiljí raně gotický, čemuž nasvědčují i zbytky jeho dlažby v okolí, šlo stěží o presbytář, do něhož se přesunul konvent po ohni v roce 1191 a kde byl roku 1201 svěcen oltář. Tím se také zčásti změnil pohled na stavební vývoj kanonie v jejích počátcích. Je tedy nutné vrátit se ke správnému předpokladu Jiřího Kuthana, že se obě písemné zprávy kostela sv. Jiljí netýkají.

Hlavní náplní výzkumu Pavly Zelenkové měl původně být rozbor architektonických zlomků. Šlo o srovnání zbytků středověké stojící a zaniklé architektury, které odhaluje další neznámé stavby v klášterním areálu. Původní soubor artefaktů byl uložen většinou v místě nálezů (kostel sv. Jiljí, bazilika, muzeum) a byl spravován místním městským muzeem. K tomuto souboru přibýly později další kusy, rozdělené na skupiny, jež byly získány jak stavební činností od počátku devadesátých let 20. století, tak i archeologickým výzkumem. Byly označeny nalepenými lístky a uloženy samostatně ve sklepě západní konventní budovy. Nevíme přesně, jakou metodiku P. Zelenková ke zpracování detailů použila. V současnosti je většina artefaktů po amatérských zásazích „na hromadě“ v jižní konventní budově a nalepené označení je pečlivě zlikvidováno. Část byla uložena neznámo kde. Některé kusy z baziliky byly přesunuty do přízemí opatské kaple (třetina náhrobku opata Františka Podnavce), zde je také prezentován

gotický architektonický zlomek, který pochází z kostela družební farnosti ve vestfálském Lengerichu.

Autorka hodnotí převážně stavební detaily již publikované Jiřím Kuthanem, Janem Mukem a především Janem Sommerem. Jestliže konstatuje, že „ať již však bylo místo nálezů jakékoli, nevyovídá spolehlivě o původní lokalizaci stavebního prvku v rámci kláštera“, není to sdělení přesné. Jak například nahlížet na umístění detailů ze středověké západní konventní budovy, jež byly při jejím zboření v barokním období uloženy podél její jižní a západní zdi? Pouze neúplně autorka popisuje artefakty pocházející z archeologických výzkumů, vesměs zcela chybí podstatné nálezové okolnosti. V kresebné dokumentaci často chybí řezy, pohledy jsou nahrazeny několik centimetrů velkými fotografiemi bez podstatných detailů. Nepovšimnuto zůstalo velké množství architektonických zlomků dnes volně přístupných v obvodových zdech barokních objektů (zejména v hospodářském dvoře, který z východu navazuje na jádro kláštera). Jejich datování významně doplňuje chronologii klíčových objektů premonstrátské kanonie i objektů starších. Zcela byla opomenuta přítomnost již částečně publikovaných terakotových artefaktů (románské kvádry, klenební žebra v opatské kapli a v pozdně gotické zazdívece portálu kapitulní síně, zlomky nápisové desky – snad epitaf, bohatě zdobené pastoforium s fiálou v bazilice ad.), které nejsou v chápání autorky plnohodnotnou součástí architektury. Přitom právě v Milevsku se setkáváme s užitím terakoty v nebyvalé míře, což připomíná mimo jiné i soubor unikátních zdobených románských a raně gotických podlahových dlaždic.

Je nutné také revidovat podobu některých částí objektů dosud stojících, protože poškozená výzdoba byla na řadě míst v 19. a 20. století pečlivě odsekána, aby se sjednotil estetický účinek stavby (raně gotická příčná loď baziliky). Ze sekundárně dosažené strohosti se pak vyvozují chronologické závěry.

Monografie Pavly Zelenkové o milevském premonstrátském klášteře je souhrnem starších i novějších základních informací o nejstarším církevním ústavu na jihu Čech. Je smutné, že na jejich získání se autorka nijak nepodílela.

PAVEL BŘICHÁČEK

Když císař umírá, edd. Jana KUNEŠOVÁ – Petr PŘIBYL, Národní muzeum, Praha 2016

144 s., ISBN 978-80-7036-500-7

Výstava *Když císař umírá* byla svým námětem symbolickou a termínem konání i skutečnou tečkou karlovskeho roku 2016. Zvolené téma umožnilo oproti analogickým bezbřehým výstavám jasněji vymezit koncepci a zároveň rozšířit prezentační pole za osobnosti Karla IV. rovněž na téma smrti. Záměr se podařilo udržet jen v esejistické části katalogu, výběr exponátů nakonec působí dojemem všehochuti ze 14. a 15. století. Podoba libreta nicméně vycházela z limitů, mezi něž kromě financí patřily na jedné straně konkurenční boj s ostatními výstavami o těch pár desítek skutečně relevantních artefaktů, na straně druhé pak snaha představit především sbírky Národního muzea.

Z „vlastních zdrojů“ se editoři snažili pokrýt i kolektiv autorů katalogových hesel, což se ukázalo jako ne vždy šťastné řešení. Řada vybraných muzejních odborníků se nejenže nezabývá karlovskeou dobou, ale ani středověkem, což se do kvality hesel nutně muselo promítnout (zejména u malířství, které na výstavě představovalo spíše roubování muzejního fondu datačně mladších exponátů na téma výstavy). Katalogová hesla jsou nadto velmi disproporční, a to co do délky, struktury, míry odbornosti, jazykové přístupnosti i zohlednění recentních výzkumů. Na první pohled je znát absence důkladnější redakční práce, která by alespoň zčásti zahladila odlišné přístupy. Autoři některých hesel si bohužel nevzali k srdci ani odmytizování postavy Karla IV., jež mělo být jedním ze základních koncepčních pilířů katalogu. Pokud byly v předmluvě stereotypní představy vykážány ze dveří, oknem se na mnoha místech katalogu vrátily.

Téma je představeno v šesti blocích, které vždy uvozuje vstupní esej následovaná katalogovými položkami. Autorem prvních čtyř esejí je Robert Antonín. Úvodní kapitola „První Lucemburkové v dějinách Evropy a českých zemí“ je jen nejnutnějším prologem, kapitola druhá pak představuje na základě již převážně antikvané literatury „Život v pražských městech lucemburské doby“. Oproti slibům z předmluvy je Karel stereotypně spojen s veškerou fundací i jejím koncepčním uchopením. Opomenuty jsou tím mnohé osobnosti z jeho okolí, jež u zakladatelských počínů hrály důležitou roli, a císaři je přisuzována nepřiměřená zakladatelská úloha. Společnost, řemesla a obchod jsou prezentovány souborem předmětů a mincí z kláštera Na Slovanech,